

ОСНОВИ СІМЕЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК: 159.922.6 :173.7

Т. М. Зелінська
ORCID iD 0000-0003-4430-7082

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ СТОСУНКІВ МІЖ ЛІТНІМИ БАТЬКАМИ ТА ДОРОСЛИМИ ДІТЬМИ

Представлено авторський підхід про високо амбівалентні стосунки між літніми батьками та дорослими дітьми, який є спробою гармонізувати травмуючі обидві сторони стосунки. Визначено амбівалентність як особистісну властивість, яка притаманна кожному індивіду і виявляється одночасно в позитивній і негативній оцінках одного об'єкта в емоціях, думках і поведінці. В статті обґрунтовується думка про те, що спочатку необхідно узгодити як старіючим батькам, так і дорослим дітям свої провідні амбівалентні суперечності, після чого відкриваються можливості гармонізувати амбівалентність в реальних батьківсько-дитячих стосунках і якісно покращити життя.

Ключові слова: автономність; амбівалентність особистості; амбівалентність стосунків; висока амбівалентність; гармонійна амбівалентність стосунків між літніми батьками і дорослими дітьми; турбота.

Вступ. Для літніх батьків та дорослих дітей є особливо актуальним гармонізувати, узгодити їх реальні стосунки у напрямі інтеграції амбівалентності (позитивного й негативного) з домінуванням позитивно-ціннісного переживання. Стосунки між поколіннями цих батьків і дітей повинні привернути увагу дослідників, оскільки батьки втрачають соціальний статус (пенсіонери), а діти відповідно його набувають (зростає кар'єра, заробітки), батьки втрачають тісні емоційні стосунки зі своїми дорослими дітьми, які набувають різнобічних стосунків з власними дітьми. Негативні особливості цієї ситуації можна зменшити і гармонізувати стосунки між літніми батьками та дорослими дітьми за умови, що обидві сторони будуть прагнути до теплих і спокійних стосунків.

Вивчалися різні питання психології літніх людей: потреба у підтримці та утриманні, сімейне відчуження, конфлікти навколо виховання онуків, боротьбу за владу у родині, самотність, депресію, особливості життєвих стратегій різних поколінь (Т. В. Андреева, Е. Г. Ейдемільер, Л. Ешнер, М. Майерсон, Н. Пезешкіан, Е. Сміт, І. В. Шаповаленко, В. Юстіцкіс та ін.). Проте не досліджувалась амбівалентність між поколіннями у вітчизняній науковій психології, а саме: як старіючі батьки гостро переживають збіднення стосунків зі своїми дорослими дітьми, і як дорослі діти уникають узгодження в реальних стосунках болючих суперечностей з літніми батьками, що обумовлює взаємну агресію, образи та безпорадність.

Отже, ця тема – табу для академічних вчених, інакше треба описати «ледве чутний» голос літніх батьків в їх сімейних стосунках з дорослими дітьми, коли батьки живі, але їх вже не чують. Батьки го-

ворять своїм дітям і, водночас, самі не вірять, що дорослі діти їх зрозуміють. Старіючі батьки прагнуть до змін в стосунках з дорослими дітьми, але їх дорослі діти не вірять, що таке можливе.

Мета цієї статті – розкрити прояви високої амбівалентності стосунків між літніми батьками та їх дорослими дітьми, обґрунтувати напрями її узгодження, гармонії.

Амбівалентність особистості. Наше розуміння амбівалентності відрізняється від існуючих, оскільки ми розглядаємо її як стійку особистісну властивість у формі переживання. Авторське визначення цього поняття таке: амбівалентність – це особистісна властивість, яка притаманна кожному індивіду і виявляється одночасно в позитивній і негативній оцінках одного об'єкта в думках, емоціях і поведінці (Зелінська Т. М., 2010, с. 13).

Генеza особистості нерозривно взаємопов'язана з розвитком її внутрішньої амбівалентності, що впливає на прояви вікових і соціальних особливостей. Джерелом розвитку амбівалентності виступає нужда – генетична рушійна сила особистості (за С. Д. Максименко), яка породжує, розгортає, ускладнює та розвиває цю особистісну властивість впродовж життя. Генеza амбівалентності в дорослому віці здійснюється як її розгортання у внутрішньому світі шляхом балансу, узгодженості, гармонізації взаємовиключних позитивних й негативних переживань.

Амбівалентність розвивається впродовж життя людини, але в літньому віці посилюється полярність між поколіннями, коли стосунки з дорослими дітьми набувають гострого екзистенціального сенсу. Життєвий період обмеження соціальних можливостей літніх людей актуалізує, з одного боку, по-

требу у близьких стосунках з дорослими дітьми як найважливішу цінність, з іншого – інтенсивність амбівалентності стосунків між поколіннями. Останнє можна пояснити різними життєвими цілями старіючих батьків і дорослих дітей. Проте треба й дітям встигнути встановити розуміючі, теплі стосунки зі своїми батьками. Коли батьки залишають дорослих дітей без вирішення цього питання, тягар провини, жалю не допомагає їм у налагодженні стосунків зі своїми дітьми. Сімейне коло відчуження, образ, агресії як прояви високої амбівалентності між літніми батьками і дорослими дітьми варто усвідомити і наполегливо здійснювати реальні зміни в напрямку формування позитивних батьківсько-дитячих стосунків. Збалансовані стосунки між поколіннями мають важливе значення як для батьків, так і для дітей, оскільки це найміцніші людські цінності.

Конструктивні зміни стосунків між літніми батьками та дорослими дітьми дають можливість гармонізувати амбівалентність між поколіннями, об'єднуючи, узгоджуючи позитивне і негативне внутрішнього і зовнішнього світів. Особистісна амбівалентність відображає не об'єктивні ознаки предметів і явищ, а одночасні позитивні й негативні оцінки, ставлення, переживання людини в реальних стосунках, утворюючи нові смисли, цінності шляхом інтеграції суперечностей.

Отже, амбівалентність як властивість особистості є чинником породження, збагачення, оновлення смислового світу суб'єкта шляхом інтеграції позитивного і негативного з перевагою позитивних переживань. Наведене вище дає підстави стверджувати про «участь» амбівалентності у створенні смислової сфери стосунків між поколіннями літніх батьків та їх дорослих дітей. Важливо усвідомити прояви інтенсивної амбівалентності, наполегливо зменшувати їх з урахуванням специфіки міжпоколінних стосунків як унікального суб'єкта та об'єкта пізнання.

Амбівалентність стосунків між поколіннями.

Літні батьки здатні свідомо обирати теплі, добрі стосунки з найближчими людьми – власними дорослими дітьми. З близьких взаємин, що люди формують впродовж життя, саме батьківсько-дитячі є найміцнішими. Люди цього віку переглядають можливість бути більш щасливими в останні роки свого життя, прагнуть бути у злагоді зі своїми дорослими дітьми та поважати себе. Соціальна залежність від близьких людей є однією з базових властивостей людини у міжособистісних стосунках (Ліщинська О. А., 2015, с. 64). Але продовжувати самоактуалізацію старіючим батькам не легко без узгоджених стосунків із дорослими дітьми. Саме феномен розбалансованості амбівалентності між ними є травмуючим для обох сторін. Логіка пошуку, побудови та оволодіння ефективними механізмами управління цими конфліктами і представляє нові стратегії в дослідженні проблемного поля

особистості як основного суб'єкта змін (І.Д. Денисенко, 2015, с. 210).

Міра близькості між поколіннями може бути пов'язана з подіями, які відбуваються в батьківському або (і) дитячому житті, а також з їхнім віком. Стосунки зміцнюються між старіючими батьками і дорослими дітьми, але частіше між матерями і дітьми. Матері частіше, ніж батьки, звертаються за психологічною консультацією як новим способом вирішення болючих стосунків з дорослими дітьми. Досвід психоконсультації є основою для наших узагальнень, що підтверджується аналізом досліджень когнітивного напрямку зарубіжної психології, представники якого зробили вагомий внесок у розуміння амбівалентності між поколіннями літніх батьків і дорослих дітей.

Минулі стосунки між поколіннями заважають безконфліктному спілкуванню. Безумовна любов батьків є «притулком» для дітей в будь-якому віці, що є позитивним моментом нашого життя. Проте частина дорослих дітей не завжди повертає батькам безумовну любов. Вони дають собі волю «відігратися» за минулі обіди вже на літніх батьках через хамство, неповагу, байдужість (Ball-Teplin С., Kaplan В., 2010). Агресивне ставлення дорослих дітей до літніх батьків є виявом інтенсивної амбівалентності між поколіннями, що утворює нестабільність, фрустрацію стосунків.

Амбівалентність стосунків між поколіннями посилюється і тоді, коли одна з сторін (літній батько чи доросла дитина) хоче зберегти чи утворити більш тісні емоційні зв'язки, а інша – не погоджується чи не визначилася. Деструктивний стиль спілкування між поколіннями має хвильовий ефект, оскільки інші члени сім'ї діють відповідно негативно щодо літнього батька чи матері (Montoro J., 1994). Але батькам не треба погоджуватися на деструктивні стосунки, наприклад, написати листа своїм дорослим дітям, в якому однозначно і чітко висловити бажання будувати конструктивні і добрі стосунки. Такого кроку буває достатньо для перебудови стосунків між поколіннями, коли дорослі діти усвідомлюють свою суперечність між власною автономністю і турботою про батьків, що узгоджується ними як прийняття своєї і батьківської незалежності та здійснення реальної турботи про літніх батьків.

Водночас і батьки повинні прийняти те, що діти вже дорослі, і мають розглядати їх як рівноправних осіб. Кожен з них може мати особистісний простір, не порушуючи прав і гідності близької людини. Так, наприклад, літнім батькам не треба давати непрошених порад своїм дорослим дітям, коли їх про це не просять, оскільки поради сприймаються в даній ситуації як критика. І чим менше батьки прагнуть дати порад, тим, дійсно, частіше дорослі діти звертаються за ними. Відсутність конструктивного змінювання літніх батьків веде до посилення у них несумісних суперечностей високої амбівалентності як у внутрішньому світі, так і в стосунках з доросли-

ми дітьми з виявами ворожості, звинувачень, каяття, почуття провини, депресії.

Отже, основна суперечність літніх батьків переживається між власною автономністю і потребою у турботі дорослих дітей, тому важливо узгоджувати автономність свою і дорослої дитини з чіткою диференціацією ролі батька/матері, вміти отримувати задоволення від турботи дітей. Відкрите і коректне обговорення суперечностей між літніми батьками та дорослими дітьми узгоджує власну амбівалентність сторін, дає можливість зменшити батьківсько-дитяче протистояння.

Взаємодія людей є конструктивною тоді, коли вона є не тільки взаємно вигідною, а ще й взаємно розвиваючою, коли вона базується на конструктивних для людини способах задоволення потреби (Ліщинська О. А., 2015, с. 65). Батьки в будь-якому віці мають позитивний виховний вплив на своїх дітей, як і діти на батьків. Однак зміст, інтенсивність виховання змінюються, адаптуючись до вікових особливостей і реальної життєвої ситуації, зокрема, коли обидва покоління стають дорослими і старшими. Говорячи своїй сорокарічній дочці «я так сказала», «я хочу щоб ти», літнім батькам варто пам'ятати, що вони не впливають на дочку так, коли їй було десять років. Тому літнім батькам важливо навчитися демократично спілкуватися з дорослими дітьми з чіткою диференціацією ролей батька/матері і дітей (Sharigo A., 2004).

Як приклад розглянемо це питання у практиці нашого консультування. На прийом прийшла жінка 58 років для того, щоб зрозуміти свої стосунки з дорослими дітьми та батьками, які померли. Історія її стосунків з літніми батьками така. Батько і мати переїхали в дім, де жила її сім'я, оскільки вони не могли самостійно проживати в селі (обоє були інвалідами). Батько отримував велику пенсію і передав дорослій дочці право нею користуватися. Мати отримувала невелику пенсію, але гроші використовувала лише на ошуків.

Доросла донька вважала, що тато правильно вчинив, а мати – не зовсім правильно, оскільки донька не могла контролювати її гроші. Тепер, коли її діти виросли, клієнтка не може обрати правильну модель стосунків з власними дітьми (тато чи мати були праві?). З цією жінкою ми провели два цикли консультування: перший – завершили минулі стосунки з її літніми батьками, другий – спрогнозували та обговорили стосунки з її дорослими дітьми при сумісному з ними проживанні.

Жінка відмітила, що після консультування вона стала набагато ближчою до своїх дорослих дітей і готова обговорювати з ними будь-які питання. Клієнтка погодилася, що втрачати свободу літнім батькам не потрібно (як це зробив її батько), але фінансові питання варто обговорювати разом (її мама цього уникала). Отже, жінка усвідомила свої стосунки з літніми батьками та уточнила свою установку щодо стосунків із власними доросли-

ми дітьми. Але наведений приклад не є поширеною практикою узгодження амбівалентності між поколіннями.

Багато дорослих дітей живуть в вакуумі від своїх батьків, а коли вони помирають, виникає безліч питань як до батьків, так і до себе. Динаміка сімейних стосунків повторюється як «сімейне коло» за умови, що досвід амбівалентності між поколіннями не усвідомлюється і не корегується. Для нас важливо в процесі сімейного консультування забезпечити осмислення змін амбівалентності для клієнта, а потім його мотивувати узгодити, гармонізувати амбівалентність між поколіннями. Це дозволяє підвищити якість їхнього життя, переживання благополуччя, щастя. Тому і літнім батькам, і дорослим дітям ніколи не пізно встановити теплі, значимі стосунки зі своїми рідними людьми, узгоджуючи суперечливі питання. Отже, екзистенційний характер стосунків літніх батьків і дорослих дітей дозволяє конструктивно змінюватися та зростати в реальній людяності (можемо не встигнути), але без розмов про смерть.

Дж. Ісай в книзі «Прогулянка по яечній шкарлупі» описує розчарування літніх батьків, коли вони не в ладах зі своїми дорослими дітьми. Дослідник опитав сімдесят п'ять дорослих дітей та їх батьків, виділивши міжпоколінні суперечності після повернення дорослих дітей до літніх батьків (невдалий шлюб, втрата роботи дітьми), які окремо проживали багато років. Саме прагнення літніх батьків до реальної залежності дорослих дітей (звітуватися про своє місцезнаходження, розголошувати подробиці інтимного життя) посилює амбівалентність стосунків.

Вище наведене проблемне поле амбівалентності між поколіннями в конкретній життєвій ситуації можна збалансувати, гармонізувати шляхом спілкування на дорослих демократичних засадах, цінуючи і поважаючи унікальні потреби один одного. Саме близькість на дорослих стандартах дозволяє дорослим дітям та літнім батькам пробачити минулі непорозуміння і спокійно спілкуватися без критики, презирства (Isay J., 2007).

Сценарій життя літніх батьків і дорослих дітей може здійснюватися як переживання стресу, взаємної недовіри, конфліктів і тоді, коли вони живуть постійно разом. Будинок стає полем битви, в якому люди кричать один на одного, звинувачують у руйнуванні їхнього приватного життя. Висока амбівалентність між поколіннями літніх батьків і дорослих дітей стає особливо непримиренною, коли батьки не були прикладом для своїх маленьких дітей.

Відомо, що діти вчаться перш за все на прикладах, але батьки були для них негативними прикладами. І в літньому віці вони не змінюють деструктивний сценарій стосунків із дорослими дітьми. Відповідно отримують від них теж саме.

Дорослі діти підкреслюють, що їх батьки / матері були поганими, оскільки не виконували правильно

своїх обов'язків. Ці дорослі діти при онуках намагаються принизити своїх літніх батьків, які переживають сором, гнів, збентеження. Коло ненависті лише посилюється, зупинити його можна лише спільними зусиллями обох поколінь.

Старіючим батькам в даній ситуації можна визнати свою неадекватність у вихованні маленької дитини, а також впертість у стосунках з дорослою дитиною. Для цього можна батькам написати листа дорослій дитині про те, що намагалися бути турботливими батьками, але не завжди знали, як правильно діяти. У прямому контакті дуже складно це зробити літнім батькам. Важливе примирення через пробачення в цій ситуації, що дозволяє прийняти один одного та підтримувати позитивні стосунки.

Узгодження основних амбівалентних суперечностей між поколіннями. Саме конкретні стосунки між поколіннями посилюють між ними неузгоджену соціальну і внутрішню амбівалентність. Багато дорослих дітей і старих батьків висловлюють сильні протилежні та несумісні думки, почуття один до одного. Але основний напрям напруги амбівалентності між ними варто визначити по лінії автономії і залежності, коли кожна сторона абсолютизує лише власну незалежність без урахування потреби в отриманні і наданні турботи (Luescher K., Pillemer K., 1998).

Дочка, яка за американською традицією доглядає за своїми батьками, відчуває себе недооціненою літнім батьком, про якого вона піклується. Такий батько не визнає турботи доньки, розуміючи догляд як звичайну справу, а власну автономію як надбання батьківської ролі. Дочка, яка доглядає за літнім батьком, намагається маніпулювати домашніми обов'язками, власними дітьми і кар'єрою, підкреслюючи втрату автономії, що ускладнює сімейне життя (Johnson A., 2005). Таким чином в цій ситуації утворюється амбівалентність між поколіннями шляхом неадекватних стилів взаємодії літнього батька і дорослої дитини без узгодження їх автономії і надання та отримання підтримки, турботи.

Літній батько має більш інтенсивну амбівалентність стосунків з дорослими дітьми, ніж літня мати. Батьківської любові взагалі не було або її не вистачало більшості дітей. Дефіцит любові батька гостро переживається як несправедливість і дорослими дітьми (Зелінська Т. М., 2010).

Стосунки літнього батька з дорослим сином мають певні особливості. Коли сценарій дитинства сина характеризується автономією, то амбівалентність між поколіннями помірна, узгоджена і без гострих конфліктів. Навпаки, коли батьком порушується автономія підростаючого сина, тоді і в літньому віці він продовжує тиснути на незалежність дорослого сина. У відповідь син виявляє агресію, нехтування, критичність щодо літнього батька. Тому вони часто скаржаться на напружене спілкування або взагалі його відсутність, що свідчить про інтенсивну амбівалентність між поколіннями.

Не рідко дорослі діти відправляють літнього батька, коли дружина помирає, в притулок для догляду за ним, оскільки не відчувають перед ним відповідальності. Утворюється в описаній ситуації інтенсивна амбівалентність між поколіннями.

Проте літнім батькам / матерям ніколи не пізно визнати реальність, знайти розуміння з дорослими дітьми і не лише вимагати від них, але бути вдячними дітям за їхню реальну турботу. Кожна сторона може зменшити власну автономність, коли узгоджується питання про надання і отримання підтримки, турботи. Водночас узгодження автономії літніх батьків і дорослих дітей веде до вирішення проблеми надання і прийняття з вдячністю турботи. Зауважимо, що не варто протиставляти вище зазначені шляхи за принципом «яйце чи курка є першим», оскільки вони є ефективними, але в залежності від ситуації, індивідуальних особливостей літніх батьків і дорослих дітей. Узгодження зазначених вище основних амбівалентних суперечностей батьківсько-дитячих стосунків дозволяє батькам отримувати задоволення потреби у турботі дітей і не скаржаться на втрату свободи, а дорослим дітям виконувати з гідністю свій обов'язок перед батьками і не відчувають втрату власної свободи.

Узгодження позитивного і негативного у стосунках цих поколінь зменшує напругу амбівалентності, утворює різні виміри «сірого» як стійку зону спілкування, спокою, певного задоволення життям. Зниження кожною стороною власної амбівалентності дозволяє гармонізувати батьківсько-дитячі стосунки та прийняти автономність як свободу кожного покоління у відповідності з віком, турботою дорослих дітей за своїми батьками та переживанням вдячності за це батьків. Саме в такій ситуації літні батьки / матері здатні уважно і емпатійно слухати, спокійно виявляти свої переживання і не давати непрошених порад своїм дорослим дітям. Дорослі діти відчувають власну автономність, переживають спокійну радість від того, що їх літні батьки отримують від них очікувану допомогу.

Проведення консультацій з літніми батьками вимагає від психолога врахування певних особливостей цих осіб, а саме: уповільнення пізнавальних процесів; зниження здатності міркувати; звуження та обмеження цінностей тощо. Водночас старіючі батьки розглядають стосунки зі своїми дітьми в якості критерія свого життя, тому вони з надією йдуть по шляху узгодження амбівалентності.

Для них важливо переживати «феномен погашення», який означає здійснення надії батьків на дітей як підтримку в старості. Якщо їх діти є успішними чи відносно успішними і щасливими у своєму житті, то літні батьки думають, що вони зробили свою роботу добре і прожили гідно. Якщо при цьому мають хороші стосунки з дорослою дитиною, то переживають спокій, благополуччя і щастя. Проте, коли стосунки напружені, літні батьки страждають від почуття провини (неправильно виховали

дітей), образи і звинувачують своїх дорослих дітей у відсутності відповідальності перед ними.

Отже, психічне здоров'я літніх батьків знаходиться в прямій залежності від стосунків з їхніми дорослими дітьми, оскільки життєві сили батьків швидше поновлюються при повазі і турботі дітей. Природно настає час у житті дорослої дитини, коли її сильний батько чи мати стають слабшими з віком і потребують їхньої турботи. Дорослий син чи донька, згідно національних і сімейних традицій, бере на себе особистісну відповідальність за збереження автономії і надання підтримки, турботи батькові і матері.

Висновки. Наші погляди стосовно амбівалентності стосунків між літніми батьками та дорослими дітьми полягають у тому, що висока незгоджена амбівалентність як цих батьків, так і дітей вступає у взаємодію в реальних батьківсько-дитячих стосунках.

Основна амбівалентна суперечність стосунків старіючих батьків переживається між власною автономією і потребою у турботі дорослих дітей, що важливо узгоджувати з чіткою диференціацією ролі батька / матері, власного віку і віку дорослих дітей. Основна амбівалентна суперечність дорослих дітей – між власною автономією і усвідомленням турботи про літніх батьків, що важливо узгоджувати у напрямку прийняття своєї та батьківської незалежності, здійснення реальної турботи про батьків.

Узгодження кожною стороною власної амбівалентності дозволяє гармонізувати батьківсько-дитячі стосунки та прийняти автономність як свободу кожного покоління у відповідності з віком, турботою дорослих дітей за своїми батьками та вдячністю за це батьків. Літні батьки та їх дорослі діти стають більш радісними, поважаючи один одного, а відтак і щасливими, що буде нами досліджуватися феноменологічними методами.

Література

1. **Денисенко І. Д.** Моделювання поведінки особистості в сучасних соціокультурних контекстах: методологічні засади та перспективи / І. Д. Денисенко // Науковий вісник. Серія «Філософія». – Харків: ХНПУ, 2015. – Вип.45 (частина I). – С. 205 – 214, DOI 10.5281/zenodo. 22419
2. **Зелінська Т. М.** Амбівалентність особистості : Теорія, діагностика і психокорекція : навч. посіб. / Т. М. Зелінська. – К.: Каравела, 2010. – 256 с.
3. **Ліщинська О. А.** Психологічна концепція соціальної залежності / О. А. Ліщинська // Педагогічний процес: теорія і практика, № 3-4 (48-49), 2015. – С. 65 – 68.
4. **Ball-Teplin C., Kaplan B.** The Unheard Voice of the Aging Parent Conflicts and Ambivalence in Intergenerational relationships / C. Ball-Teplin, B. Kaplan // Winchester, UK Washington, USA. – 2010. – 159 p.

Зелинская Т. Н. АМБИВАЛЕНТНОСТЬ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ СТАРЕЮЩИМИ РОДИТЕЛЯМИ И ВЗРОСЛЫМИ ДЕТЬМИ

Представлено авторский подход про высоко амбивалентные отношения стареющих родителей и взрослых детей, который является попыткой гармонизовать травмирующее обе стороны отношения. Определена амбивалентность как личностное свойство, которое характерно каждому индивиду и проявляется одновременно в положительной и отрицательной оценках одного объекта в эмоциях, мыслях и поведении. В статье обосновывается мысль о том, что сначала надо согласовать как стареющим родителям, так взрослым детям свои ведущие амбивалентные противоречия, после чего открываются возможности гармонизовать амбивалентность в реальных родительско-детских отношениях и качественно улучшить жизнь.

Ключевые слова: автономность; амбивалентность личности; амбивалентность отношений; высокая амбивалентность; гармоническая амбивалентность отношений между пожилыми родителями и взрослыми детьми; забота.

Zelinska T. AMBIVALENCE OF RELATIONS BETWEEN ELDERLY PARENTS AND ADULT CHILDREN

Genesis of personality is connected with the development of its internal ambivalence affecting the manifestation of age and social features. It has been considered the peculiarities of high inconsistency of ambivalence in relations between elderly parents and adult children in various life situations. Ambivalence has been defined as a personal feature which characterizes each individual and appears both in a positive and negative assessment of an object. High ambivalence in the relationship between elderly parents and adult children is shown in the dominance of hostility, accusations of alienation, guilt, depression, and at the same time a positive attitude to relatives, which is traumatic for both sides.

It has been shown the dramatic ambivalence relationship between aging parents and adult children, as high uncoordinated internal contradiction of both parents and children which appears in negative parent-child relationship. It has been established the main ambivalent contradiction of aging parents between individual autonomy and the need to care for children; adult children - between autonomy and a conscious concern for parents. It has been emphasized the necessity of coordination of ambivalence in relations towards accepting own and parental autonomy, giving and providing care. It is important for elderly parents to experience «the phenomenon of maturity», which means the exer-

cise of their hopes for children as support in old age when the adult son or daughter, according to national and family traditions, take personal responsibility for compliance of autonomy and care, care about parents. Real harmonization of each party's own ambivalence can allow to coordinate relations that affect the quality of life both older parents and adult children.

Keywords: ambivalence in relations; ambivalence of personality; autonomy; care; harmonious relationship between elderly parents and adult children; high ambivalence.

Рецензенти

Ліщинська О. А. – д. психол. н., проф.,

Карпенко З. С. – д. психол. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2015

Прийнято до друку 28.01.2016

УДК: 159.9

А. В. Склярук

ORCID iD 0000-0001-8373-2351

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СІМЕЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовано феномен сімейної соціалізації з огляду на сучасні реалії. Представлено визначення сімейної соціалізації. Зосереджена увага на тому, що сімейна соціалізація має важливе значення як для особистості, так і для суспільства. Розглядаються чинники сімейної соціалізації. Доведено що на сімейну соціалізацію впливають три групи чинників. Досліджуються соціальні та соціокультурні чинники сімейної соціалізації які мають залежність від політико-соціального та соціокультурного середовища та визначають взаємозв'язки сім'ї із зовнішнім світом. Зазначається, що не задоволення потреб сім'ї, пов'язаних з вихованням та соціалізацією дітей, обумовлено неузгодженістю дій різних інститутів соціуму, недооцінкою виховних можливостей цих інститутів. Робиться висновок, що наукове обґрунтування взаємодії держави і сім'ї є недостатнє. Зауважено на необхідності розробки інтегрованої системи супроводу сім'ї як інституту виховання та соціалізації.

Ключові слова: сім'я; сімейна соціалізація; соціалізувальна функція сім'ї; функції сім'ї; чинники сімейної соціалізації.

Вступ. Сім'я як історично перший соціальний інститут характеризується сукупністю соціальних норм, санкцій та зразків поведінки, що регламентують взаємини між подружжям, батьками, дітьми та іншими родичами. Як мала група, сім'я це складна система взаємовідносин. Кожний член в якій займає певне місце, виконує певні функції і своєю діяльністю задовольняє як свої потреби, так і потреби інших членів та підтримує взаємостосунки з ними. Виконання кожним своїх функцій забезпечує успішне функціонування сім'ї.

Найважливіші соціальні функції сім'ї – виховання та соціалізація підростаючого покоління. У сім'ї, по суті, накопичені найрізноманітніші форми взаємодії між батьками та дітьми. Спільна діяльність і співробітництво з дорослим як зразком компетентності, соціальна підтримка та ініціювання до самостійної діяльності роблять сім'ю унікальною структурою, що забезпечує найбільш сприятливі умови для успішної соціалізації дитини. Емоційна насиченість і емоційно-позитивний характер міжособистісних відносин, стійкість, тривалість і стабільність взаємодії з партнером складають оптимальні умови, що сприяють сімейної соціалізації особистості.

Сьогодні держава зосередила зусилля головним чином на стимулюванні демографічної функції сім'ї та підтримці сім'ї в складних життєвих обставинах. При цьому переважаючими є економічні заходи, орієнтовані на забезпечення матеріальних потреб сім'ї з дітьми. Інші ж її функції і потреби, насамперед пов'язані з вихованням, розвитком та соціалізацією дітей в нових соціокультурних умовах, багато в чому випадають з поля діяльності держави.

Сімейна соціалізація це процес формування соціально-компетентної особистості. Її визначає низка різнорівневих чинників – чинники мікро- (психологічні), мезо- (соціальні й соціально-психологічні) і метарівня (соціокультурні, соціетальні). Усі ці чинники, які більшою чи меншою, але однаково важливою мірою визначають зміст і якість сімейної соціалізації і визначають взаємозв'язки її суб'єктів між собою і з зовнішнім світом, мають здебільшого соціальне походження і значною мірою залежать від соціального, політичного і культурного середовища, в якому розгортається процес соціалізації. Тому **метою статті** є дослідити соціально-психологічні і соціокультурні чинники сімейної соціалізації, системні зв'язки між цими чинниками та вплив кожного з них на перебіг сімейної соціалізації.